

Milada Paulová a její působení v mimouniverzitních vědeckých institucích¹

Daniela Brádlarová

Milada Paulová and her activity in non-university science institutions: The article discusses the activities of the Czech historian and Byzantologist Milada Paulová in Czech non-university scientific institutions: the Royal Bohemian Society of Sciences (RBSS) and the Czech Academy of Sciences and Arts (CASA), the Czechoslovak National Research Council (CNRC) and the Slavic Institute (SI). The historian Milada Paulová was most active in her non-university career, after 1945, at Slavic Institute and Czechoslovak National Research Council.

Keywords: Milada Paulová – byzantology – slavic studies – Royal Bohemian Society of Sciences – Czech Academy of Sciences and Arts – Czechoslovak National Research Council – Slavic Institute

Milada Paulová² je v historickém povědomí úzce spjata především s Univerzitou Karlovou, přičemž její mimouniverzitní činnost zůstává poněkud stranou badatelského zájmu. Následující příspěvek se proto pokusí přiblížit působení Milady Paulové v českých mimouniverzitních vědeckých institucích. Česká vědecká obec díky své usilovné snaze o vyrovnání se vědě německé, resp. západoevropské, dosáhla do roku 1914 řady úspěchů. Zásadním úspěchem bylo dobudování českého školského systému, rozdělení pražské univerzity na českou a německou část a zřízení českého vysokého učení technického. Neméně důležitým procesem byly snahy o rozvinutí široké mimouniverzitní vědecké činnosti, ideálně s mezinárodním přesahem a nacionálně reprezentativním charakterem. Tuto roli plnily až do roku 1918 především

¹ Studie vznikla v rámci řešení grantového projektu Grantové agentury ČR: č. GA18-20451S – Jaroslav Bidlo a Milada Paulová: zakladatelské osobnosti historické slavistiky v kontextu vývoje české vědy.

² Srov. L. Havlíková, „První žena na Universitě Karlově“. (Paměti Milady Paulové), *Slovanské historické studie (dále SHS)* 34, 2009, s. 127–166; M. Kudělka – Z. Šimeček a kol., *Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od r. 1760. Bio-bibliografický slovník*, SPN: Praha 1972, s. 368–370; případně nekrology: B. Zástěrová, „Milada Paulová“, *Byzantinoslavica* 31, 1970, s. 295–297; M. Šesták, „Za profesorkou dr. Miladou Paulovou“, *Československý časopis historický* XVIII, 1970, s. 342–344; B. Zástěrová – M. Šesták, „Milada Paulová (1891–1970)“, *Slovanský přehled* 56, 1970, s. 216–218.

dvě vědecké společnosti – Královská česká společnost nauk³ a Česká akademie věd a umění.⁴ Po první světové válce byl nový samostatný stát postaven před nezbytný úkol modernizovat a dobudovat „československou“ vědu a dostat ji do úzkého sepětí s mezinárodní vědeckou obcí. K tomuto účelu byly založeny Masarykova akademie práce⁵ a Československá národní rada badatelská.⁶ Členství ve výše uvedených společnostech bylo záležitostí jak pracovní, tak reprezentativní.

Královská česká společnost nauk (KČSN)

Nejstarší vědeckou společností byla Královská česká společnost nauk⁷ (1784), která byla založena jako jazykově utravvistická, mezinárodní, na egalitářských principech fungující a pokrývající celé spektrum vědeckého bádání. Jejími členy se stali významní čeští vzdělanci, vědci a osobnosti úzce spjaté s obrozeneckým hnutím – tedy česká intelektuální elita. Rozvoj „německé“ vědy v rámci KČSN byl výrazně upozaděn v meziválečném období, kdy již nebyli voleni noví členové německé národnosti. Přestože se KČSN potýkala neustále s nedostatkem peněz, její členská základna pomalu, ale jistě stoupala a na konci dvacátých let dosáhla více než 278 členů. Její organizační struktura se během svého fungování sice několikrát proměnila, ale od roku 1868 se ustálila ve dvou třídách – pro filosofii, historii a filologii; II. pro matematiku a vědy přírodní.⁸ KČSN za celou dobu svého fungování zvolila do svých řad pouze 4 ženy, a to ještě jako přesporní nebo mimořádné členky: 12. ledna 1927 – Marie Curie-Sklodovská (přesporní členka) – II. třída;⁹ 9. ledna 1929 – Milada

³ Srov. J. Petráň, „Královská česká společnost nauk: Místo České učené společnosti v dějinách proudu vědy“, in: J. Pánek – P. Vorel (ed.), *České dějiny ve znamení kultury. Výbor studií*, Univerzita Pardubice: Pardubice 2010.

⁴ Srov. J. Pokorný, „Česká akademie věd a umění do roku 1918“, in: A. Míšková – M. Franc – A. Kostlán (ed.), *Bohemia Docta*, Academia: Praha 2010, s. 194–233.

⁵ Srov. E. Těšínská, „Masarykova akademie práce“, in: A. Míšková – M. Franc – A. Kostlán (ed.), *Bohemia Docta*, Academia: Praha 2010, s. 286–331.

⁶ Srov. D. Brádrlová, „Československá národní rada badatelská“, in: A. Míšková – M. Franc – A. Kostlán (ed.), *Bohemia Docta*, Academia: Praha 2010, s. 332–364.

⁷ M. Pokorná, „Královská česká společnost nauk“, in: A. Míšková – M. Franc – A. Kostlán (ed.), *Bohemia Docta*, Academia: Praha 2010.

⁸ M. Havelková, *Ženy v české vědě za druhé světové války*, disertační práce, Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni 2001, s. 43.

⁹ Tamtéž.

Paulová (I. třída); 9. ledna 1946 – Albína Dratvová (I. třída); v poslední fázi fungování společnosti Flora Kleinschnitzová.¹⁰

Členství Milady Paulové v KČSN bylo odrazem jejich dosavadních vědeckých úspěchů a faktu, že jako první žena v Československu dosáhla docentského titulu. Ale zcela jistě zde působil vliv jejího učitele Jaroslava Bidla, který byl jedním z funkcionářů KČSN. Jaroslav Bidlo po celou dobu svého pedagogického působení podporoval publikování zdařilých seminárních prací „svých“ studentů, a to především ve *Věstníku KČSN* a *Časopise Matice moravské*:¹¹ „Jakožto ředitel historického semináře, kde jsem se přímo zblízka stýkal se svými žáky, jsem vcelku měl šťastnou ruku, neboť jsem dal podnět k celé řadě prací svých žáků, které vyšly tiskem... Největšího úspěchu docílila Milada Paulová... Po ní pak Macůrek. Oba velmi krásně vypracovali témata mnou navržená a zůstali mými spolupracovníky a přáteli.“¹²

Prostřednictvím Jaroslava Bidla se tak KČSN stala tou institucí, která poskytla Miladě Paulové prostor k jejím prvním vědeckým krůčkům, kdy jí Bidlo zařadil, 19. 2. 1917 v prostorách KČSN v Celetné ulici, její první veřejnou přednášku „Styky českých husitů s Cařihradskou církví na základě církevních poměrů byzantských“.¹³ A byla to opět KČSN, která v přeneseném slova smyslu umožnila Paulové ucházet se o titul mimořádné profesorky. Po dlouholetých dramatických vzájemných sporech o adekvátnost specializace na moderní dějiny jako relevantního podkladu pro získání profesorského titulu dosáhl nakonec Bidlo svého vítězství a přiměl Paulovou

¹⁰ Tamtéž, s. 45.

¹¹ E. Procházková – P. Suchá, „Poměr tzv. pannonských legend k legendám byzantským století 8.–10.“, *ČMM* 39, 1915, s. 28–66; R. Vindiš, „Bratra Lukáše Pražského názory o eucharistii“, *Věstník Královské české společnosti nauk (VKČSN)*, 1921–1923, s. 1–196; E. Janoušek, „Konfesse Jednoty bratrské od oddělení ‚Malé stránky‘ k prvním jejím stykům s Lutherem“, *ČMM* 47, 1923, s. 15–52; G. Šašková, „Jednota bratrská a konsistoř podobojí v době administrátorství M. Václava Korandy“, *VKČSN*, 1925, s. 1–86; J. Rys, „Matouš Čák Trenčanský“, *VKČSN*, 1927, s. 1–75; M. A. Andrejeva, *Očerki po kulture byzantskeho dvora*, Královská česká společnost nauk: Praha 1927; M. Paulová, „Styky českých husitů s Cařihradskou církví na základě církevních poměrů byzantských“, *Časopis Musea království českého* 92, 1918, s. 1–20, 111–121, 215–228, 306–319; 93, 1919, s. 17–33; J. Macůrek, „Husitství v rumunských zemích“, *ČMM* 51, 1927, s. 1–98. In: D. Brádrlová – J. Hálek (ed.), *Jaroslav Bidlo – Milada Paulová. Střet generací? Paměti a vzájemná korespondence zakladatelů české byzantologie a slovanských studií*, MUA: Praha 2014, s. 123.

¹² D. Brádrlová – J. Hálek (ed.), *Jaroslav Bidlo – Milada Paulová. Střet generací?*, s. 66.

¹³ Viz *Národní politika*, 18. února 1917; D. Brádrlová – J. Hálek (ed.), *Jaroslav Bidlo – Milada Paulová. Střet generací?*, s. 12.

vrátit se k byzantologii.¹⁴ Profesor Paulové doporučil vypracovat syntetickou práci věnovanou středověkému tématu, která by prokázala šíři jejich byzantologických znalostí a schopnost použití historické metody. Pokud by tento úkol úspěšně splnila, byl Bidlo a Šusta ochoten navrhnout její jmenování mimořádnou profesorkou.

Paulová si zvolila téma „Význam islámu v kultuře Středomoří“, s nímž byl profesor *natolik spokojen, že požádal významného byzantologa profesora Henriho Grégoira*¹⁵ o vydání studie v časopise *Byzantion*. Gregoire sice uznal význam a kvalitu práce, ale vydání odmítl z důvodu přílišné obsáhlosti díla. Poněkud zklamáný Bidlo se proto rozhodl iniciovat vydání její práce ve *Věstníku KČSN* ve francouzském překladu „L'islam et la civilisation méditerranéenne“. Vzhledem k doznívající ekonomické krizi, kdy KČSN zápasila s omezeným rozpočtem, požádal Bidlo o finanční pomoc Kancelář prezidenta republiky, resp. Přemysla Šámala: „Vzhledem k tomu přináší uveřejnění práce slečny Paulové Společnosti veliké vydání. Společnost ovšem ráda by je nesla, poněvadž práce slečny Paulové jí nebude v cizině k hanbě, ale přesto bylo by pro ni velikou úlevou, kdyby na vydání této práce bylo možno dostati nějakou podporu. Věda, že Vy jste slečně Paulové velice nakloněn, prosím Vás uctivě a snažně, abyste podle možností jí z peněz kabinetních, jimiž disponujete, poskytl nějakou podporu.“ Kancléř ihned informoval prezidenta Masaryka, který jí poskytl na vydání díla 3000 Kč.¹⁶ I když se cesta Paulové k mimořádné profesuře, kterou získala v roce 1935,¹⁷ ještě trochu zkomplikovala, byla KČSN tou institucí, která byla s její univerzitní kariérou nejvíce spojena. Paulová byla členkou Společnosti až do jejího konce v roce 1952, kdy byla nahrazena Československou akademií věd (ČSAV).¹⁸

¹⁴ Srov. D. Brádrlerová – J. Hálek, „Osobní a profesní vztahy Milady Paulové a Jaroslava Bidla na pozadí jejich vzájemné korespondence“, in: J. Šouša – I. Ebelová, *Inter laurum et olivam*, Karolinum: Praha 2007, s. 163–170; D. Brádrlerová – J. Hálek (ed.), *Jaroslav Bidlo – Milada Paulová. Střet generací?* D. Brádrlerová – J. Hálek (ed.), „Drahý pane kancléři...“ *Vzájemná korespondence Milady Paulové a Přemysla Šámala. 1. díl (1921–1935)*, MUA: Praha 2011; D. Brádrlerová – J. Hálek (ed.) „Drahý pane kancléři...“ *Vzájemná korespondence Milady Paulové a Přemysla Šámala. 2. díl (1936–1939 [1945])*, MUA: Praha 2012.

¹⁵ Henri Grégoire (1881–1964), belgický historik a zakladatel belgické byzantologie; profesor středověkých dějin na univerzitě v Bruselu; v době druhé sv. války působil v USA (University of California, Berkeley), po jejím skončení se vrátil do Bruselu.

¹⁶ D. Brádrlerová – J. Hálek (ed.), „Drahý pane kancléři...“, 1. díl, J. Bidlo P. Šámalovi 6. leden 1934; dokument č. 289, s. 374–375.

¹⁷ Milada Paulová byla jmenována mimořádnou profesorkou s účinností od 1. října 1935.

¹⁸ Dne 29. října 1952 přijalo Národní shromáždění zákon o Československé akademii věd, která nahradila stávající vědecké společnosti, včetně KČSN.

Slovanský ústav

Slovanský ústav byl jednou z moderních vědeckých institucí, reprezentujících samostatné Československo a institucí přímo podporovanou státem.¹⁹ Slovanský ústav byl ustaven zákonem z 25. ledna 1922 o zřízení ústavu Slovanského a Orientálního, činnost ale zahájil až v roce 1928. Jeho hlavním úkolem bylo pěstování kulturních a hospodářských styků se slovanskými zeměmi a dále pak výchova odborných pracovníků, pořádání jazykových kurzů, poskytování badatelských stipendií, zaměřených na podporu a výzkum hospodářství slovanských zemí. Slovanský ústav věnoval velkou péči publikační činnosti, měl několik tiskových platforem,²⁰ z nichž největšího vzhlasu, též díky Miladě Paulové, dosáhla *Byzantinoslavica*. Ústav byl rozdělen na odbor kulturní a národohospodářský. V čele ústavu stál předseda a vedení společnosti tvořilo: prezidium, výbor, pléna obou odborů a valné shromáždění řádných členů. Členové se dělili na řádné, zahraniční a čestné.²¹ Postupem času byla zavedena i kategorie tzv. činných členů, resp. mimořádných členů, kteří se mohli aktivně zúčastnit práce ve Slovanském ústavu.²² Mezi prvními členy Slovanského ústavu (25) byla v roce 1929 zvolena jako první žena Milada Paulová.²³ Členkami Slovanského ústavu se do roku 1953 staly celkem čtyři ženy a všechny v I. odboru: Milada Paulová, 28. března 1929, obor historie; Marija Andrejevová, 18. května 1931, obor historie; Naděžda Melniková-Papoušková, 31. května 1932, spisovatelka; Drahoмира Stránská, 26. června 1934, obor etnografie.²⁴

Milada Paulová se do činnosti Slovanského ústavu intenzivně zapojila až v druhé polovině čtyřicátých let, kdy se jí podařilo zachránit skomírající *Byzantinoslavica*²⁵

¹⁹ J. Bečka, „Slovanský ústav v letech 1922–1963“, *Slavia. Časopis pro slovanskou filologii* 68, sešit 3–4, 1999, s. 408.

²⁰ Dále byla vydávána *Ročenka, Knihovna, Práce a Rukověti* Slovanského ústavu. In: M. Havelková, *Ženy v české vědě za druhé světové války*, s. 58.

²¹ H. Barvíková – H. Janderová – V. Podaný, *Fondy a sbírky Archivu Akademie věd České republiky*, Archiv Akademie věd České republiky: Praha 1999, s. 44–45; M. Havelková, *Ženy v české vědě za druhé světové války*, s. 58.

²² M. Havelková, *Ženy v české vědě za druhé světové války*, s. 58.

²³ Viz *Protokol o zasedání volební komise Slovanského ústavu ze dne 18. 1. 1929*, MÚA AV ČR, fond Slovanského ústavu, k. 8, i. č. 43; M. Havelková, *Ženy v české vědě za druhé světové války*, s. 59.

²⁴ M. Havelková, *Ženy v české vědě za druhé světové války*, s. 59.

²⁵ Srov. D. Brádlarová, „Milada Paulová a pražská univerzita: historická slavistika“, *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, Tomus LIX. Fasc. 1, 2019, s. 97–147.

a proměnit je v mezinárodně uznávanou byzantologickou tiskovou platformu. V roce 1946 uvažovalo prezidium Slovanského ústavu, že jeho vydávání zastaví, protože časopis nedosáhl očekávaného mezinárodního úspěchu.²⁶ Aby se časopis stal mezinárodně uznávaným a vyhledávaným, bylo nutné navýšit počet příspěvků věnovaných komplexně pojaté byzantologii, přidat bibliografický oddíl a zajistit jeho pravidelné vydávání.²⁷ Záměru Paulové nahrávala skutečnost, že stávající mezinárodní centrum byzantologických studií, soustředěné okolo časopisu *Byzantinische Zeitschrift*²⁸ zaniklo a další zahraniční časopisy²⁹ měly jen dílčí ráz. Paulová chtěla soustředit okolo *Byzantinoslavic* především byzantology ze slovanských zemí, ale usilovala též o vědce z neslovanských států.³⁰ Na obnově časopisu s Paulovou intenzivně spolupracoval paleoslovenista Bohuslav Havránek a historik umění N. L. Okuněv.³¹ Slibně se rozvíjející spolupráce se západoevropskými byzantology se v letech 1948–1949 zkomplikovala jak vytvořením „železné opony“, tak obnovou *Byzantinische Zeitschrift* (1949).³² I přes tyto závažné překážky se časopisu podařilo udržet reprezentativní okruh zahraničních příspěvatelů a spolupracovníků.³³

²⁶ AUK, fond FF UK, i. č. 566, Milada Paulová, Osobní a služební výkaz, Přehled činnosti katedry obecných dějin Historicko-filozofické fakulty Univerzity Karlovy v oboru byzantologie v desetiletí 1945–1955.

²⁷ D. Brádrlová, *Milada Paulová a pražská univerzita: historická slavistika*, s. 129.

²⁸ Časopis *Byzantinische Zeitschrift* založil v roce 1892 zakladatel moderní německé byzantologie profesor Karl Krumbacher, který v roce 1898 založil další významný byzantologický časopis *Byzantisches Archiv*. Prvním redaktorem *Byzantinische Zeitschrift* byl Karl Krumbacher (1892–1909), poté následovali na postu redaktorů: Paul Marc (1909–1927) a August Heisenberg (1910–1930), Franz Dölger (1928–1963), Hans-Georg Beck (1964–1977), Friedrich Wilhelm Deichmann (1964–1980) a Herbert Hunger (1964–1980). Vydávání časopisu bylo přerušeno během let: 1914–1919, 1920–1923 a 1943–1949. Časopis existuje dosud a je stále důležitou tiskovou platformou pro byzantologii. MÚA AV ČR, f. Milada Paulová, k. 56 (dodatky), rukopis M. Paulové „Přehled činnosti katedry obecných dějin FF UK v oboru byzantologie v desetiletí 1945–1955“; dopis M. Paulové ministerstvu financí, 26. 7. 1945.

²⁹ V Bruselu vydávaný *Byzantion* a v Athénách vydávaný *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher*. In: D. Brádrlová, „Milada Paulová a pražská univerzita: historická slavistika“, s. 129.

³⁰ MÚA AV ČR, f. Milada Paulová, k. 56 (dodatky), Dopis M. Paulové, 26. 7. 1945.

³¹ V. Vavřínek, „Byzantská studia v Československu“, in: B. Zástěrová, *Dějiny Byzance*, Academia: Praha 1992, s. 473.

³² https://en.wikipedia.org/wiki/Byzantinische_Zeitschrift [20. 7. 2018].

³³ MÚA AV ČR, fond Milada Paulová, k. 56 (dodatky), rukopis M. Paulové „Přehled činnosti katedry obecných dějin FF UK v oboru byzantologie v desetiletí 1945–1955“.

Československá národní rada badatelská (ČSNRB)

ČSNRB³⁴ byla další institucí úzce spojenou se snahami Československa zapojit čs. vědu do světového vědeckého fóra, v tomto případě prostřednictvím členství v Mezinárodní radě badatelské (CIR)³⁵ pro exaktní a přírodní vědy a Mezinárodním svazu akademií (IAU)³⁶ pro vědy společenské.³⁷ I když CIR vyzvala Československo ke spolupráci již v roce 1920, jejím řádným členem se ČSR stala až 1. ledna 1925.³⁸ Rychlejšímu zapojení ČSR do CIR bránily dlouholeté diskuse, prostřednictvím jaké vědecké instituce bude členství naplněno. Původně se vyvolenou institucí měla stát reformovaná ČAVU, prostřednictvím své II. třídy. Protože se reorganizace ČAVU neúměrně protahovala, začali odborníci z řad přírodních a technických věd navazovat mezinárodní styky separátně.³⁹ Proto bylo nakonec rozhodnuto vytvořit samostatnou instituci Československou národní radu badatelskou, akcentující rozvoj přírodních a technických věd.⁴⁰ Celospolečenský vývoj si vyžádal v roce 1935 rozšíření původních 10 odborů o dalších deset, zastřešujících humanitní a společenské vědy. V rámci této reformy byli do činnosti ČSNRB začleněni prostřednictvím XVI. historického odboru i českoslovenští historici.⁴¹

Přestože se Milada Paulová stala členkou ČSNRB až v roce 1946,⁴² sehrála tato instituce v jejím životě stěžejní roli v tíživých letech nacistické okupace. ČSNRB

³⁴ Srov. D. Brádlarová, „Československá národní rada badatelská“, in: A. Míšková – M. Franc – A. Kostlán (ed.), *Bohemia Docta*.

³⁵ Conseil International de Recherches.

³⁶ International Academic Union.

³⁷ D. Brádlarová, *Československá národní rada badatelská*, s. 332–364.

³⁸ D. Brádlarová, „Nová věda v novém státě – Emancipace československé vědy v rámci ČSNRB s přihlédnutím k historické slavistice“, *Práce z dějin Akademie věd*, roč. 11, 2019, č. 1, s. 5–6.

³⁹ ČSR vstoupila před založením ČSNRB a vstupu do CIR do Mezinárodní unie geodetické a geofyzikální, Mezinárodní unie astronomické, Mezinárodní unie pro čistou a užitou chemii, Mezinárodní unie matematické. Viz J. Levora, „Československá národní rada badatelská – její význam a účast v mezinárodní vědecké spolupráci“, *Dějiny vědy a techniky* 15, 1982, s. 152–153.

⁴⁰ Srov. J. Tvrďá, „Snahy o centralizování technického výzkumu ČSR v letech 1918 až 1939“, *Dějiny vědy a techniky* 5, 1972, s. 154–164.

⁴¹ MÚA AV ČR, fond Československá národní rada badatelská (ČSNRB), k. 12, i. č. 49, Zprávy o činnosti historického odboru.

⁴² D. Brádlarová, „Nová věda v novém státě – Emancipace československé vědy v rámci ČSNRB s přihlédnutím k historické slavistice“, s. 14.

byla podobně jako ostatní české vědecké instituce podrobena nacistické perzekuci, která vedla k utlumení její činnosti. Jejímu předsedovi Bohumilu Němcovi se ale podařilo získat finanční podporu od Ministerstva školství a národní osvěty (MŠANO), díky níž mohla podporovat vědeckou práci českých vědců. Poté co byla Paulová poslána 31. 7. 1940⁴³ spolu se všemi vysokoškolskými profesory na dovolenou s čekatelným,⁴⁴ byla to právě Národní rada badatelská (NRB),⁴⁵ která jí poskytla prostor pro vědeckou práci. Pod rouškou podpory vědecké práce jí mohla NRB každoročně přispívat na zajištění základních životních potřeb (4000 až 5000 K ročně).⁴⁶ Díky podpoře NRB vznikly následující práce: *Dějiny byzantské říše*; kapitola „Evropský sever a východ do sklonku 13. věku“ ve IV. díle *Dějín lidstva*.⁴⁷ Vedle toho Paulová začala pracovat na popularizačních knihách věnovaných dějinám Ruska⁴⁸ a Byzantské říši a studii o mezinárodních vztazích Karla IV. s evropským východem.⁴⁹

Ihned po ukončení války a okupace v roce 1945 byla Milada Paulová zvolena členkou XVI. Odboru věd historických,⁵⁰ spolu s rektorkou Palackého univerzity v Olomouci Jiřinou Popelovou-Otáhalovou – XIV. Odbor filosofický (obor filosofie).⁵¹ Historický odbor se primárně věnoval propagaci české historické vědy v zahraničí prostřednictvím uplatnění vědeckých prací v zahraničních časopiseckých

⁴³ Výnosem MŠANO z 11. 7. 1940. Na dovolené s čekatelným byla M. Paulová od 31. 7. 1940 do 31. 5. 1945. In: AUK, fond FF UK 1882-2000, k. 47, i. č. 566 – Milada Paulová, Osobní/slужебní výkaz, Přehled působení ve službě do 31. března 1950.

⁴⁴ MÚA AV ČR, fond Milada Paulová, k. 56 (dodatky), Listiny, dokumenty k životu prof. Paulové v chronologickém sledu, Dopis MŠANO M. Paulové, 27. 3. 1947.

⁴⁵ Původní Československá národní rada badatelská.

⁴⁶ MÚA AV ČR, fond ČSNRB, Milada Paulová – osobní spis, dopis ČSNRB M. Paulové, 18. 2. 1942; 17. 2. 1943; 24. 11. 1943; dopisy M. Paulové Národní radě badatelské (potvrzení o přijetí a zprávy), 11. 10. 1941, 27. 4. 1944; 15. 5. 1944, 23. 10. 1944; 19. 12. 1944.

⁴⁷ MÚA AV ČR, fond ČSNRB, Milada Paulová – osobní spis, dopis M. Paulové Národní radě badatelské z 6. 11. 1943.

⁴⁸ MÚA AV ČR, fond Milada Paulová, k. 56 (dodatky), Dopis Historického spolku M. Paulové, 29. 8. 1944. Její práci dotovala Kulturní rada při Národní radě české a Historický spolek.

⁴⁹ MÚA AV ČR, fond ČSNRB, Milada Paulová – osobní spis, dopis M. Paulové Národní radě badatelské, 23. 10. 1944.

⁵⁰ MÚA AV ČR, fond ČSNRB, Milada Paulová – osobní spis.

⁵¹ M. Havelková, *Ženy v české vědě za druhé světové války*, s. 51.

platformách a vydavatelstvích a členstvím v mezinárodních vědeckých organizacích.⁵² Činnost odboru byla sice obnovena záhy po osvobození, ale byla narušována řadou nepříznivých okolností.

V první řadě se musel vyrovnat se ztrátou svých členů – tragickou smrtí svého předsedy Josefa Šusty⁵³ a odsunem Gustava Pirchana a Wilhelma Wostrého, kteří i přes svůj loajální postoj k republice sdíleli osud většiny českých Němců.⁵⁴ Další ranou byl komunistický převrat v únoru 1948 a následné diskuse o reformě vědeckého života, které se samostatnou ČSNRB již nepočítaly. Historický odbor v těchto nejistých letech proto upozadil mezinárodní spolupráci a soustředil se na zodpovídání různých dotazů, odborné posudky o udělování podpor a stipendií.⁵⁵ Historický odbor se do poslední chvíle snažil udržet zásadu finančně podporovat pouze kvalitní odborné práce, bez ohledu na nařízený selektivní požadavek, že dotovaná práce musí mít „konkrétní přínos pro naše budování socialismu“.⁵⁶ ČSNRB byla, podobně jako ostatní vědecké instituce, zrušena v roce 1952, kdy byla nahrazena ČSAV.

Česká akademie věd a umění (ČAVU)

ČAVU patřila vedle KČSN k tradičním a výrazně reprezentativním českým vědeckým institucím i přesto, že byla oproti KČSN „mladou“ institucí. Navzdory tomu, že bylo její zřízení povoleno císařem Františkem Josefem až v roce 1890 (23. ledna), dostala se do povědomí českého národa mnohem intenzivněji než její starší sestra. ČAVU byla založena se záměrem vytvořit modernější a pružnější národní vědeckou instituci, než byla KČSN, která pouze volně sdružovala významné učence. Podle

⁵² Například Josef Šusta zasedal ve výkonném orgánu „Commission internationale de coopération intellectuelle“ při Svazu národů (Ženeva) a Jaroslav Bidlo zajišťoval vědeckou spolupráci díky svému předsednictví ve Federaci východoevropských historických společností a členství v Jihoslovenské společnosti historické, bělehradského odboru. In: MÚA AV ČR, fond ČSNRB, k. 12, i. č. 49, Zprávy o činnosti historického odboru.

⁵³ MÚA AV ČR, fond ČSNRB, k. 12, i. č. 49 Volby členů a funkcionářů, Přípis předsedy historického odboru generálnímu sekretáři ČSNRB, 4. 1. 1937.

⁵⁴ MÚA AV ČR, fond ČSNRB, k. 12, i. č. 49, Volby členů a funkcionářů, Přípis J. Dobiáše předsednictvu ČSNRB, 12. 1945.

⁵⁵ MÚA AV ČR, fond ČSNRB, k. 12, i. č. 49, Zprávy o činnosti historického odboru, 17. 5. 1950.

⁵⁶ MÚA AV ČR, fond ČSNRB, k. 12, i. č. 49, Zápis o schůzi historického odboru při ČSNRB, 22. 12. 1952.

stanov bylo úkolem ČAVU fungovat jako „samostatný vědecký ústav, jehož úlohou jest pěstovati a podporovati vědy jazykem českým i jazyk tento a jeho literaturu, pečovati o zdokonalení umění domácího a šířiti jazykem českým výsledky všeliké činnosti té, jakož i výsledky činnosti vědecké, literární a umělecké uveřejněné v jazycích jiných“.⁵⁷ Akademie se dělila do čtyř tříd: I. třída – vědy společenské, II. třída – vědy přírodní, III. třída – filologická, IV. – umění. Členství v akademii bylo řádné, mimořádné, čestné, dopisující a přesporní. V rámci akademie působily i komise, které se dělily podle formy působení např. na mezitřídní či akademické. V čele akademie stál její prezident a jeho „zástupce“ generální sekretář.⁵⁸

Po vzniku Československa stála ČAVU před otázkou reformy a modernizace své struktury a činnosti, s čímž souvisela i otázka umožnění vstupu žen do řad ČAVU.⁵⁹ Nové stanovy ČAVU, vládou schválené 23. května 1923, explicitně deklarovaly, že se členy ČAVU mohou stát i ženy. Přitom původní stanovy (1890) výslovně nezakazovaly členství žen.⁶⁰

Během existence ČAVU bylo zvoleno celkem 12 žen, z toho byly pouze 2 vědkyně a ostatní spisovatelky.⁶¹ Jako první byla zvolena coby zahraniční členka již zmíněná Marie Curie-Sklodovská (1908 – II. třída) a druhou a poslední vědkyní byla zvolena Milada Paulová (9. 4. 1946 – II. třída). Členství Milady Paulové bylo oceněním její dosavadní vědecké činnosti, ale bylo víceméně formální, kdy se Paulová do činnosti ČAVU nijak výrazně nezapojila.

Závěrem lze říci, že Milada Paulová byla v rámci své mimouniverzitní kariéry odborně nejaktivnější ve Slovanském ústavu, a to při obnově časopisu *Byzantino-slavica*. V tomto případě byla spíše ideovým tvůrcem jeho nové, mezinárodně akceptovanější podoby, protože jí zdravotní stav neumožnil stát se jeho šéfredaktorkou. Její činnost v rámci ostatních vědeckých institucí byla do značné míry formální záležitostí. Intenzivněji se do jejich práce zapojila až po roce 1945, a to v rámci Histo-

⁵⁷ J. Pokorný, „Česká akademie věd a umění do roku 1918“, in: A. Míšková – M. Franc – A. Kostlán (ed.), *Bohemia Docta*, s. 205–207.

⁵⁸ M. Havelková, *Ženy v české vědě za druhé světové války*, s. 54.

⁵⁹ Tamtéž, s. 55; V. Mádlová, „ČAVU v nové republice“, in: A. Míšková – M. Franc – A. Kostlán (ed.), *Bohemia Docta*, s. 368.

⁶⁰ M. Havelková, *Ženy v české vědě za druhé světové války*, s. 55.

⁶¹ Všechny spisovatelky byly členkami IV. třídy: Eliška Krásnohorská (1924), Amálie Vrbová a Gabriela Preissová (1925), Božena Viková-Kunětická (1927), Růžena Jesenská (1928), Božena Benešová (1932), Selma Lagerlöf (1930), Marie Majerová (1940), Anna Maria Tilschová (1946), Marie Pujmanová (1946), in: M. Havelková, *Ženy v české vědě za druhé světové války*, s. 56.

rického odboru ČSNRB. Podle dochovaných archivních pramenů Paulová o členství v těchto institucích nijak neusilovala a své členství nijak zvlášť nerefletovala.

Summary

These were scientific institutions of the modern type, representing independent Czechoslovakia and seeking to incorporate its science into the international scientific framework. She showed her greatest professional activity at the Slavic Institute, when she initiated the transformation of the journal *Byzantinoslavica*, in 1946, and then participated in its editorial board. The second major scientific institution for M. Paulová was CNRC. Though she was its member only until 1946, this institute played a pivotal role in her life during the years of Nazi occupation (1939–1945). At the time, CNRC financially supported Czech scientists who were partially able to continue their scientific work. From 1946 to 1952, she became more heavily involved in the activity of XVI. Department of History CNRC, which was dedicated to promoting Czech historical science abroad. By contrast, her activities in other scientific institutions – Royal Bohemian Society of Sciences and Czech Academy of Sciences and Arts were only formal.

Milada Paulová's membership in these institutions reflected the fact that she was the first woman in Czechoslovakia to achieve the degree of associate professor. RBSS was important to Paulová by giving her the space to publish her crucial scientific papers, which ultimately allowed her to achieve a professorial degree.

Correspondence:

PhDr. Daniela Brádlarová, Ph.D.

Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
Gabčíkova 2362/10, 18200 Praha 8

E-mail: bradlerova@mua.cas.cz